

УДК: 316.73(497.11:497.7)"17"
DOI: https://doi.org/10.18485/srpske_studije.2023.14.7
Рад примљен: 11. септембра 2023.
Рад прихваћен: 27. септембра 2023.

Др Билјана Ристовска-Јосифовска
редован професор
Институт за национална историја,
Скопље, Република Северна Македонија
brjosifovska@yahoo.com

**СРПСКИ ИСТОРИЧАР ЈОВАН РАЈИЋ И МАКЕДОНСКИ
КУЛТУРНО-НАЦИОНАЛНИ РАДНИК ЂОРЂИЈА ПУЛЕВСКИ
(ЈУЖНОСЛОВЕНСКЕ ИСТОРИОГРАФСКЕ ПАРАЛЕЛЕ)**

Апстракт: Идеја овог рада је осврт на почетке македонске историографије, кроз дело *Славјанско-македонската општа историја* Ђорђија Пулевског, у компарацији са делом *Историја разних славјанских народова* српског историчара Јована Рајића. Притом, важно је напоменути да се Рајић сматра пиониром српске, а Пулевски оснивачем македонске историографије, те да се ради о ауторима са израженом словенофилском оријентацијом у погледу историје словенских народа и Балкана. У фокусу овог научног прилога је питање утицаја Рајићевог дела на *Славјанско-македонската општа историја*, односно у којој су мери ова два аутора и њихова дела, писана у различитим периодима и различитих националних идентитета, идејно и концептуално слични и различити.

Кључне речи: Ђорђија М. Пулевски, Јован Рајић, националне историографије.

* * *

Потреба да се забележи прошлост и изрази сопствени поглед подстицај је који покреће процес стварања историјских записа, чији развој води кроз сазревање и успостављање националних историографија, углавном почев од препричаних или преписаних историјских прича, па све до конструкција релевантних научних анализа и институционалног проучавања историје. Према С. Ђирковићу, „свака култура има читав низ форми којима се суочава и разрачунава са прошлошћу; учена, писана историја је само једна међу

њима”.¹ Писање историје је важан елемент како у изградњи нација тако и у јачању националног идентитета, због чега су писане историје део сваког културно-националног процеса, док је трагање за што дубљим историјским почецима у прошлости форма легитимизације националних идеја. Са тог аспекта, балкански просветитељски процеси и национални покрети се суштински не разликују много од европских, осим по специфичностима које свака национална култура носи, односно друштвено-политичким околностима које у великој мери диктирају динамику сваког националног развоја понаособ. Уосталом, ако се сви европски национални покрети ставе у транс-национални оквир, може се рећи да су се одвијали по истим или сличним законитостима, и да су истовремено били одраз и агенс укупне културне и националне мобилизације народа.² Научна утемељеност погледа на национални идентитет народа огледа се и у писању историја, стварајући засебне моделе различитих националних историјских представа.³

Посебан изазов за истраживача представља упоредна анализа историјских личности и значајних дела која су обележила кључне догађаје у историјским процесима. Посебно интригирају студије случаја, у којима су изучавани профили различитих професија, образовања, па чак и епоха којима су припадали. Историчаре који су наизглед потпуно различити и временски удаљени, има смисла посматрати у контексту ревивалистичких идеја и концепција писања историје. Тако, ако погледамо њихове историографске профиле, уочавамо низ заједничких црта и специфичности у писању, у складу са степеном развијености њима савремене националне историографске мисли.

У контексту националних историографија Балкана, овог пута се осврћемо на историографске профиле српског историчара Јована Рајића (1726–1801) и македонског културно-националног радника Ђорђија М. Пулевског (1822/23–1893), анализирајући их на основу њихових историо-

1 С. Ђирковић, *О историографији и методологији*, Београд, 2007, 69.

2 У том смислу је интересантан шематски транснационални компаративни приказ културно-националних превирања Ј. Лерсена. Он сагледава све аспекте појава и делатности кроз укрштање више фактора и аспеката. Види: J. Leerssen, *Cultural Mobility and Political Mobilization: Transnational Dynamics, National Action, The First World War and the Nationality Question in Europe. Global Impact and Local Dynamics*, (eds.) Xosé M. Núñez Seixas, Leiden, 2021, 28.

3 С. Бергер и К. Лоренц покушали су да типизирају европске националне историје “уз помоћ осам идеалнотипских карактеристика – делимично изведених из концепта историјског идентитета”, а “национални идентитет као случај парадигме историјског идентитета”. За њихове погледе видети: S. Berger, Ch. Lorenz. *National Narratives and Their ‘Other’: Ethnicity, Class, Religion and the Gendering of National Histories*, *Storia della Storiografia* 50 (2006), 77–78.

графских дела. Идеја овог рада је осврт, пре свега, на почетке македонске историографије, кроз дело *Славјанско-македонската општа историја*⁴ Пулевског, у компарацији са *Историјом разних славјанских народова*⁵ српског историчара Рајића. Интересантно је запитати се какву је улогу на писање Пулевског одиграло Рајићево дело, као аутора из различитог времена и различите националне провенијенције. Обојица су аутори са израженом словенофилском оријентацијом и сматрају се једним од оснивача две јужнословенске националне историографије. На једној страни је српски историчар, писац, духовник и путник Рајић, чији се историјски профил несумњиво може посматрати са више аспеката, као личност која представља значајан међаш српске историографије и културе, али и као личност која је својом делатношћу допринела развоју политичке мисли и акција од краја 18. века. Рајићева делатност на пољу књижевности, односно филозофије и теологије, а посебно верске борбе које је водио у тадашњем хабзбуршком друштву, истовремено су градиле и његов политички профил. Иако је тема Рајићеве политичке мисли мање обрађена, Д. Симеуновић сматра да дела која дефинишу политичку мисао има много више него што се обично сматра, и да у ту групу треба уврстити и *Историју*,⁶ која представља наш посебан интерес.

С друге стране, имамо македонског препородитеља Пулевског, једну свестрану личности, која се огледала као: публициста, лексикограф, писац уџбеника, граматичар, песник, историчар, етнограф и сакупљач и издавач народних умотворина, песник патриотских револуционарних песама на македонском језику; али и комита, војвода и револуционар; као и печалбар у Румунији и Србији, а који умире као емигрант у Софији. Пореклом из села Галичник у Македонији, рано је отишао на печалбу у Румунију, Србију и Бугарску. Био је комита још у родном селу, учествовао је као добровољац са својом четом у окршају са турским гарнизонам у Београду (1862/3), у Српско-турском рату (1876) и био војвода чете у Руско-турском рату (1877/78), за шта је одликован орденом „Св. Ђорђа”, бронзаном медаљом и сабљом од руског цара. Учествовао је у стварању слободне територије у

4 Оригиналан рукописа се чува: *Славјанско-македонска општа историја за сви пол-острофски народности написана је по славјански-македонско нареченије за да ја разбирајет сви пол-острофски Славјани*, Български исторически архив (=БИА), Колекција 84, Опис 1, архивна единица 12.

5 *Исторія разныхъ славенскихъ народовъ наипаче Болгарь, Хорватовъ, и Сербовъ*, изъ тмы забвенія изятая и во свѣтъ историческїи произведенная Іоанномъ Раичемъ, архимандритомъ, во Свято архаггелскомъ монастырѣ Ковилѣ, I-III, въ Виеннѣ 1794; исто, IV, 1795.

6 Д. Симеуновић, *Политичка мисао Архимандрита Јована Рајића*, Култура полиса XII-28 (2015), 95-110.

североисточној Македонији, а као четне војводе борио се у Македонском (Кресненском) устанку (1878/79). После неуспеха устанка живео је у Софији, где је основао Словенско-македонско књижевно друштво (1888). Аутор је више дела: *Речник од четири језика* (Београд, 1873), *Речник од три језика* (Београд, 1875), патриотско-политичката поема *Самовила Македонска* (Софија, 1878?), збирка стихова у две свеске *Македонска песнарка* (Софија, 1879) и први део прве штампане македонске граматике *Слогница речовска* (Софија, 1880). Умро је у Софији 1893 године,⁷ остављајући недовршене рукописе *Јазичница* и *Славјанско-македонската општа историја*.

Утицај на савременике

Дела Рајића и Пулевског представљају значајне историјске споменике, писани са идејом да остваре шири утицај. Међутим, њихове поруке нису подједнако допирале до јавности и научне критике, па нису имале равноправан третман ни утицај на њима савремене културно-националне прилике. На пример, Рајићево дело *История разних славянских народов* објављено је још за ауторовог живота (крајем 18. века) и, следствено томе, одиграло је важну улогу у целокупном српском просветитељском процесу. Свој рукопис је стварао у дужем периоду, отприлике од 1757. до 1768. године, а штампан је у четири тома тек 1794. и 1795. године. Наиме, до објављивања и представљања јавности првенствено је дошло због интересовања митрополита Стефана Стратимировића, као иницијатора штампања, и Стојана Новаковића, као власника штампарије у Бечу.⁸ Готово одмах потом следило је санктпетербуршко (1795), а касније и будимско (1823) издање.⁹ Књига је била брзо распрострањена и широко прихваћена, са дивљењем према идеји писане историје и охрабривала је настанак низа других историјских дела.¹⁰

Почеци македонске историографије налазе се у другој половини XIX века у рукопису писаном на око 1700 страница, на македонском језику, *Славјанско-македонској општој историји* Пулевског, која је после ауторове

7 За датум смрти: Б. Ристовска-Јосифовска, *Новооткриени податоци за точниот датум на смртта на Ђорѓија М. Пулевски*, Гласник 46/1-2 (2002), 105-107.

8 С. Ђирковић, *О историографији и методологији*, 63-64.

9 I. I. Kaliganov, *The Serbian Historiographer and poet, Jovan Raich*, Materials for the Virtual Museum of Slavic Cultures, ed. I. I. Kaliganov, Issue II, Moscow, 2020, 158-159.

10 В. Пузовиќ го проучува делото на архимандритот Ј. Рајиќ во почетокот на српската црковноисториска наука, заедно со неговите следбеници митрополитот Стефан Стратимировиќ, архимандритот Иларион Руварац и архимандритот Никифор Дучиќ, В. Пузовиќ, *Путеви српске црквеноисторијске науке: српски богослови како истраживачи историје Српске Цркве*, Осам векова аутокефалне Српске православне цркве, II, гл. ур. В. Пузовиќ и В. Таталовиќ, Београд, 2000, 95-106.

смрти остала необјављена и стога недоступна научној јавности. То је заправо последњи рукопис аутора, кога је смрт спречила да га одштампа, а данас га анализирамо као концепт историјског приказа прошлости из угла писца 19. века. *Славјанско-македонската општа историја* је први и најобимнији познати историографски покушај на савременом македонском језику, са циљем састављања историје Македоније и Македонаца. Ово комплексно дело се састоји од *историје*, у којој су догађаји приказани хронолошким редом (од најстаријег периода до 1889. године), са историографским освртом на изворе; *етнографије* балканског становништва; као и одељка посвећеног *Граматници* од њега конципираног македонског књижевног језика. Када је Пулевски почео да пише *Историју* није познато. Претпостављамо да се то могло догодити у Београду 60-их година или тек негде пре 1888. године, када је основао Словенско-македонско књижевно друштво у Софији. Једино што знамо поуздано јесте да је 1889. последња година коју помиње у тексту, а година 1892. помиње у Уводу и вероватно је тада рукопис завршен (или преписан).

Рукопис није био познат научној јавности, али је зато био популаран и читан међу македонском емиграцијом у Софији. Тако је Г. Трајчев у свом делу *Книга за Мијаците* цитирао неки рукопис Пулевског, а у ствари је селективно цитиран део о Мијацима из *Славјанско-македонската општа историја*, која се у то време још увек налазила у рукопису.¹¹ Трајчев¹² наводи наслов књиге Пулевског и преузима део његовог текста¹³ који се односи на Арнаутски устанак и догађај са Ајредин пашом.¹⁴ Претпостављамо да је рукопис користио и Никола Чупаров, који у својим мемоарима, започетим око 1924/1925, наводи неке податке о Брсјацима и Мијацима према *Историји*,¹⁵ а сигурно је да је у њега имао увид и Н. К. Мајски.¹⁶ Познато је да је последњи, прегледао рукопис код свог пријатеља, софијског адвоката, код

11 Ѓ. М. Пулевски, *Славјанско-македонска општа историја*, ред. Б. Ристовски, Б. Ристовска-Јосифовска, Скопје, 2003, 911.

12 Г. Трајчевъ, *Книга на Мияцитѣ*, София, 1941, 42, 63–65.

13 Ѓ. М. Пулевски, *Славјанско-македонска општа историја*, 799–803.

14 Види: Б. Ристовска-Јосифовска, *Имплементацијата на Танзиматските реформи одраzeni низ настани од селото Галичник во Македонија*, Прилози. Contributions XLVII-2 (2017), 91–106.

15 Б. Ристовски, *Одломки од „Славјанскомакедонската општа историја на Ѓорѓија М. Пулевски од 1892 година у: isti, Портрети од македонската литературна и национална историја*, I, Скопје, 1989, 294.

16 Н. К. Майски, *Светлосенки. Сбирка от незбравими образи и събития*, част трета, София, 1958, 89–90, Државен архив на Република Северна Македонија (=ДАРСМ), Фонд 976, Никола Киров Мајски.

кога се налазио оригинал пре него што је предат Народној библиотеци. Тек 1962. до овог рукописа долази Б. Ристовски и први пут презентује научној јавности његово постојање на Симпозијуму поводом 20. годишњице одржавања Прве седнице АСНОМ-а у Скопљу. Ристовски се основним карактеристикама *Историје* детаљније бавио у посебној књизи посвећеној песничким делима Пулевског. Одломци из рукописа први пут су објављени 1973.¹⁷ и 1974. године,¹⁸ а интегрални текст штампан је 2003. у Скопљу, у издању Македонске академије наука и уметности.¹⁹ Дакле, *Славјанско-македонската општа историја* коначно је у целини постала доступна научној јавности тек почетком 21. века.²⁰

Могућности које су Рајић и Пулевски имали, да прикупе и искористе историјске изворе за писање својих рукописа, разликовале су се не само због тога што су се дешавале у различитим временским периодима, већ, пре свега, због услова у којима су се два аутора школовала и градила као историчари. Истовремено, образовање које је Рајићу било доступно на разним престижним институцијама, могућности путовања и боравка у иностранству ради прикупљања материјала и контакти са разним лично-

17 Б. Ристовски, *Неколку одломки од обемната 'Славјанско-македонската општа историја' на Ѓорѓија М. Пулевски од 1892 година*, *Историја* IX-2 (1973), 321–358.

18 Ѓ. М. Пулевски, *Одбрани страници*. Избор, редакција, предговор и забелешки д-р Б. Ристовски, Скопје, 1974, 113–257.

19 Ѓ. М. Пулевски, *Славјанско-македонска општа историја*, редакција Б. Ристовски, Б. Ристовска-Јосифовска. Македонска академија на науките и уметностите, Фондација „Трифун Костовски“, Скопје, 2003. За историјат објављивања видети: Б. Ристовски, *Пулевски и Славјанско-македонската општа историја*, Македонска Александрида (Извадок од Славјанско-македонската општа историја“ од Ѓорѓија М. Пулевски), Подготовка и транслитариција Б. Ристовски и Б. Ристовска-Јосифовска, Скопје, 2005, 223–225.

20 Види: Г. Тодоровски, *Пулевски – големиот претходник на К. П. Мисирков: Ѓорѓија М. Пулевски, 'Славјанско-македонската општа историја'*, изд. МАНУ, Скопје, 2003, Современост: списание за култура, уметност и општествени прашања, 52-2 (2003), 123–125; Г. Старделов, *Немојте да ме заменуваме!*, у: исти, *Angelus Novus* (Или подготовка за лет), Скопје, 2004, 99–104; L. Moroz–Grzelak, *Dzieje Słowian macedońskich według G'org'io M. Pulevskiego (Założenia podstawowe)*, *Pamiętnik Słowianski*. LIV (2004), 67–79; В. Миронска-Христовска, *Ѓорѓија М. Пулевски: Славјанско-македонска општа историја*. Подготовка: Б. Ристовски, Б. Ристовска-Јосифовска, МАНУ Фондација „Трифун Костовски“, Скопје, 2003, *Културен живот: списание за култура, уметност, општествени прашања*, 49, 1/2 (2004), 88–89; L. Lory, *Pulevski (G'org'ija), Slavjano-mak'edanska opšta istorija [Histoire générale slavo-macédonienne]*, *Skopje: MANU, 2003, XL + 1060 p., Balkanologie*, vol. VIII, 2, décembre 2004, <http://balkanologie.revues.org/2036>; Л. Мороз-Гжелак, *Сликата од минатото и сегашноста на етничката разновидност на Балканот врз трудот на Ѓорѓија Пулевски и современите автори*, *Транзиците во историјата и културата*, Скопје, 2008, 601–608.

стима²¹ – уздижу га као интелектуалца свог времена. Рајић је, међутим, имао неке основне изворе за писање свог дела, према којима се руководио и из којих је црпео податке, као што су *Хронике Ђорђа Бранковића, Животи краљева и архиепископа српским* од Данило II итд.²² Као концептуалне и методолошке примере користио је своје претходнике, укључујући различите црквеноисторијске списе, међу којима се истиче руски превод дела Мавра Орбина Саве Владиславића.²³ Српски историчар Никола Радојчић сматра да је „словенски превод Орбинија (који је Рајић једино имао) био много унакажен, али је он из њега ипак осетио концепцију словенске историје као целине”.²⁴

Пулевски, међутим, није имао прилику да се школује у вишим школама. Напротив, вероватно је био самоук. Он се описменио и успео да упозна богату литературу током својих печалбарских и емигрантских година у Београду и Софији.²⁵ Судаћи по његовим делима, Пулевски је познавао разна писма (старословенско, руско, српско, грчко и латинично писмо), владао и другим језицима осим македонског (српски, албански, турски и грчки), а вероватно је знао и руски и румунски језик (као печалбар у Румунији). Стога, поред преузимања и превода, не би чудило да је заиста користио један део цитираних извора (на неке се јасно позива, а за неке од њих се може само претпоставити). С друге стране, Пулевски је имао приступ литератури која

21 Р. Самарцић, *Писци српске историје*, Београд, 1976, 49–57.

22 Види: И. Шпадијер, *Јован Рајић и Данило II (Житијна књижевност како историјски извор)*, Јован Рајић. Живот и дело, ур. М. Фрајнд, Београд, 1997, 95–97.

23 *Книга історіограсвія початія имене, Славы, и разширенія народа славянскогo, И ихъ царей и Владѣтели подѣ мнозіми имянами, и со мнозіми Царствіями, Королевствами, и Провінциями*. Собрана изъ многіхъ книгъ Історическихъ, чрезъ Господіна Мавроурбина Архімандріта Рагужскаго. Въ которой описуется початіе, и дѣла всѣхъ народовъ, бывшіхъ языка Славенскаго, и едіного отечества, хотя нынѣ во многіхъ Царствіяхъ розсѣяліся чрезъ многіе воіны, которые имѣли въ Европѣ, вo Азіи, и во Аврїкѣ. Разширенія ихъ Імперіи, и древніхъ обычаевъ, въ разныхъ временахъ, и познаніе вѣры, Хріста Спасітеля, подѣ многіми Владѣтельми. Переведена со ітаііанскогo на російскои языкъ. и Напечатана повелѣніемъ и во время счастливаго владѣнія ПЕТРА ВЕЛІКАГО. імператора и самодержца всеросійскаго, и протчая, и протчая. и протчая. въ Санктъ-пѣтербургскои Тѣпографіи, 1722 году, Августа въ 20 ден.

24 Н. Радојчић, *Јован Рајић, О двестагодишњици његовог рођења*, Годишњица Николе Чупића XXXVI (1927), 201.

25 Неки претпостављају да је основно образовање завршио у „старовремско манастирско училиште”, можда у Бигорском манастиру или Галичнику, Др. Х. Поленаковић, *Мијачки лексикограф Ђорђе М. Пулевски*, Глас југа, Божић (1941), 30. Постоје и подаци да се Пулевски описменио за време печалбе у Румунији и да је међу мајсторима и калфама научио да чита и пише. Види: Б. Ристовска-Јосифовска, *Ѓорђија М. Пулевски – револуционер и културно-национален деец*, Скопје, 2008, 27–28.

је у то време већ нудила савременију методологију. Стога је, на пример, у приказу најстарије историје користио библијско тумачење својих претходника, али следи њену историографску периодизацију.²⁶

Паралеле и разлике

Дела Пулевског и Рајића могу бити значајни извори за историјске епохе у којима су настајала, а идеје и циљеви аутора истакнути су већ и у њиховим насловима. Рајић је писао о историји Словена са посебним освртом на словенске народе, мислећи на Бугаре, Хрвате, а пре свега Србе, док је Пулевски писао о словенским народима, али са фокусом на историју Македонаца. У ствари, у одељку о најстаријој словенској историји, он је једноставно прилагодио Рајићеву *Историју*, користећи његове податке и тумачећи чињенице у функцији своје главне идеје писања опште словенско-македонске историје. На тај начин, може се рећи да је теорију о аутохтонном пореклу Словена на Балкану пресликао на корене македонског народа.

Посебно су индикативни мотиви аутора за писање историје, артикулисани према клишеима преузетим од претходника који су њима послужили као концепција, али са закључцима који одражавају специфичности времена и националне провенијенције. Тако у Предговору Рајић објашњава да књигу пише из потребе да постоји историја српског народа: „...что вси Народи потщалися нелѣпносно свѣкъ своего Государства дѣла и приключенія со славою описати, единъ точію Народъ Сербскій в забвенію и последнемъ презрѣннїи осталъ”.²⁷ Пулевски такође од почетка истичи потребу да Македонци имају своју писану историју, као што су је имали други народи. Кроз величање прошлости и старине, он наговештава намеру да пише о Македонцима у свим историјским периодима: „Ама за сви горе речени времиња по на особ раскажуваме во Историява: сите преврати и случаи Макѣдонцим случившися даже досега”.²⁸

26 Цитат: „1-во. От 131-на год. по Вселенскијот потоп даже до 900 год. пред Христа, даже се плодиле и населявалѣ Макѣдонци, едно време је.

2-ро. А от 900 год. пред Христа даже до 148 години пред Христа ималѣ свои особити цареви и своје царствено правлѣније даже под Римјани подпадналѣ, друго време је.

3-кѣо. А от 148 години пред Христа даже до 395-та год. по Христа, като се одѣлило Римското царство на две царства, треќѣо време је.

4-то. А от 395-та год. до 1360-та год. по Христа, даже дошлѣ Турци во Макѣдонија, четвѣрто време је.

5-то. А от 1360-та год., като завладалѣ Турци над Макѣдония, тики даже до настояште време (до сега), пето време је”, Ѓ. М. Пулевски, *Славјанско-македонска општа историја*, 1.

27 *Предисловіе къ любителю исторіи*, у: *Исторія разныхъ славенскихъ народовъ*, I, 1794.

28 Ѓ. М. Пулевски, *Славјанско-македонска општа историја*, 3.

Оцена степена истражености теме исто тако постоји код оба аутора, а важан моменат је очигледна намера да ова дела имају поучни циљ, због чега износе критику других историчара. Тако је Рајић изразио своје неслагање са српским писцима, који су писали о почецима српске историје, смештајући их у време Стефана Немање. Када говоримо о *Историји* Пулевског (која се такође може сматрати једним од његових уџбеничких подухвата), аутор је имао за циљ да представи македонску историју и „исправи” писање својих претходника. Између осталог, он зна да критикује, на пример, што нико од словенских историчара није поменуо Македонце, већ само Бугаре и Србе, па пита: „А камо нас”.²⁹ Критикује чак и Рајића, који је поменуо „Руси, Пољњаци, Моравци, Иљирци, Сърби и Болгари, а камо Чеси, Словаци, Кранњаци и Макъедонци”.³⁰ Рајићево дело, међутим, одиграло је важну улогу у писању *Славјанско-македонската општа историја*, посебно у фактографији првог дела посвећеног пореклу, имену и насељавању Словена. Посебно је занимљиво како је Пулевски користио Рајића, како када је једноставно преузимао податке од њега, тако и када је вршио прилагођавања за своје потребе. Користећи Рајићеву *Историју* као модел, дело Пулевског је у великој мери концепцијски слично, али и са својим специфичностима и одступањима. Првенствени циљ аутора био је да представи македонску историју или оно што је сматрао њеним саставним делом.

Свака оцена ова два дела неминовно се мора вршити у контексту времена и нивоа научног развитка у тренутку када су настали. Тако, поводом методологије коју Рајић примењује у свом раду, Самарџић оцењује: „Рајић је, у суштини, своја просветитељска схватања потчинио практичним потребама једне националне историографије и свој посао пресудно свео на истраживање, хронолошко сврставање и, обављану пред читаоцем, критику историјских извора. Он је приповедао недовољно, бојажљиво, ретко кад толико маштовит и смео да од историје у грађи сачини историју обликовану према животу. Много радије је пуштао да место њега говоре историјска сведочанства, узимана у великим и грубо издвојеним комадима, ако не и у целини”.³¹ Пулевски се, пак, уклапа у тенденције које обележавају македонски препород у 19. веку, када се као симболи националне посебности јављају наглашено словенофилство и окретање античкој историји.³² Зато

29 Исто, 328–329.

30 Исто, 38.

31 Р. Самарџић, *Писци српске историје*, 53.

32 Пулевски се у свом целокупном опусу позива на лик и славу Александра Великог, опевавши га у својим песничким делима, али и користећи га као историјску личност када пише о древној историји Македоније.

је посебну пажњу посветио Александриди (Роман о Александру), која представља посебну верзију македонског језика из друге половине 19. века.³³ Далеко од високошколских установа и у границама могућности, Пулевски је направио почетне кораке ка писању историје, својом визијом историографске расправе, анализе и критике извора, одабира и синтезе грађе, као и методологије и праксе писања историје.

***

Узимајући у обзир све факторе и историјске околности, Рајић и Пулевски се с правом могу сврстати међу најзначајније јужнословенске ауторе историјских дела и историографе. Дакле, њихова дела имају сличну концепцију, иако су настала у различитим историјским епохама, сагласно степену развијености народноослободилачких покрета македонског и српског народа. Упоредно анализирана, дела Рајића и Пулевског су блиска по концепцији и израженој словенофилској оријентацији аутора, као и у одељку о најстаријој историји Словена, али је сваки од њих направио осврт, пре свега, на историју свог народа. Начин коришћења или преузимања података из коришћених извора зависио је од личних могућности и времена у коме су аутори стварали. На тај начин, сваки од ових аутора заправо одражава и специфичности културно-националних кретања, засебно Македонаца и Срба, које се огледају у општој слици створеној у њиховим интерпретацијама, кроз призму сопствених националних идеја.

РЕФЕРЕНЦЕ

Необјављени извори

1. Државен архив на Република Северна Македонија (ДАРСМ)
Фонд 976, Никола Киров Мајски

---

33 *Македонска Александрида (Извадок од „Славјанско-македонската општа историја“ од Ѓорѓија М. Пулевски, Подготовка и транслитерација Б. Ристовски и Б. Ристовска-Јосифовска, Скопје, 2005. Види: Б. Ристовски, Портрети од македонската литературна и национална историја, I, Скопје, 1989, 290–295; Б. Ристовска-Јосифовска, Романот за Александар како извор за ‘Славјанско-македонската општа историја’ од Ѓорѓија М. Пулевски, Balcanoslavica 32–33 (2003), 113–134; иста, Македонската Александрида од XIX век – специфичен израз на националниот идентитет, Македонскиот идентитет низ историјата, Скопје, 2010, 273–282; L. Moroz–Grzelak Aleksandar Wielki a macedońska idea narodowa. Słowiańskie losy postaci antycznej, Warszawa, 2004; Т. Вражиновски, Александар Македонски во ‘Славјанско-македонската општа историја’ од Ѓорѓија М. Пулевски, во: Предавања на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура, XXXIX (2006), 205–218.*

Објављени извори

1. *Исторія разныхъ славенскихъ народовъ наипаче Болгаръ, Хорватовъ, и Сербовъ*, изъ тмы забвенія изытая и во свѣтъ историческіи произведенная Іоанномъ Раичемъ, архимандритомъ, во Свято архаггелскомъ монастырѣ Ковилѣ, I-III, въ Виеннѣ 1794.
2. Исто, IV, 1795.
3. *Македонска Александрида (Извадок од „Славјанско-македонската општа историја“ од Ѓорѓија М. Пулевски*, Подготовка и транслитерација Б. Ристовски и Б. Ристовска-Јосифовска, Скопје, 2005.
4. Ѓ. М. Пулевски, *Одбрани страници*. Избор, редакција, предговор и забелешки д-р Б. Ристовски, Скопје, 1974.
5. Исти, *Славјанско-македонска општа историја*, ред. Б. Ристовски, Б. Ристовска-Јосифовска, Скопје, 2003.

Литература

1. S. Berger, Ch. Lorenz, *National Narratives and Their 'Other': Ethnicity, Class, Religion and the Gendering of National Histories*, *Storia della Storiografia* 50 (2006), 59–98.
2. Т. Вражиновски, *Александар Македонски во 'Славјанско-македонската општа историја' од Ѓорѓија М. Пулевски*, во: Предавања на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура, XXXIX (2006), 205–218.
3. I. I. Kaliganov, *The Serbian Historiographer and poet, Jovan Raich*, *Materials for the Virtual Museum of Slavic Cultures*, ed. I. I. Kaliganov, Issue II, Moscow, 2020, 156–160.
4. J. Leerssen, *Cultural Mobility and Political Mobilization: Transnational Dynamics, National Action*, *The First World War and the Nationality Question in Europe. Global Impact and Local Dynamics*, eds. Xosé M. Núñez Seixas, Leiden, 2021.
5. L. Lory, *Pulevski (G'org'ija), Slavjano-mak'edanska opšta istorija [Histoire générale slavo-macédonienne]*, *Skopje: MANU, 2003, XL + 1060 p.*, *Balkanologie*, vol. VIII, 2, décembre 2004, <http://balkanologie.revues.org/2036>.
6. В. Миронска-Христовска, *Ѓорѓија М. Пулевски: Славјанско-македонска општа историја. Подготовка: Б. Ристовски, Б. Ристовска-Јосифовска, МАНУ Фондација „Трифун Костовски“*, Скопје, 2003, *Културен живот: списание за култура, уметност, општествени прашања*, 49, 1/2 (2004), 88–89.
7. L. Moroz-Grzelak. *Aleksandar Wielki a macedońska idea narodowa. Słowiańskie losy postaci antycznej*, Warszawa, 2004.
8. Idem, *Dzieje Słowian macedońskich według G'org'io M. Pulevskiego (Założenia podstawowe)*, *Pamiętnik Słowiański*. LIV (2004), 67–79.
9. Исти, *Сликата од минатото и сегашноста на етничката разновидност на Балканот врз трудот на Ѓорѓија Пулевски и современите автори*, *Транзиците во историјата и културата*, Скопје, 2008, 601–608.
10. Др. Х. Поленаковић, *Мијачки лексикограф Ђорђе М. Пулјевски*, *Глас југа*, (Божић, 1941), 30–32.

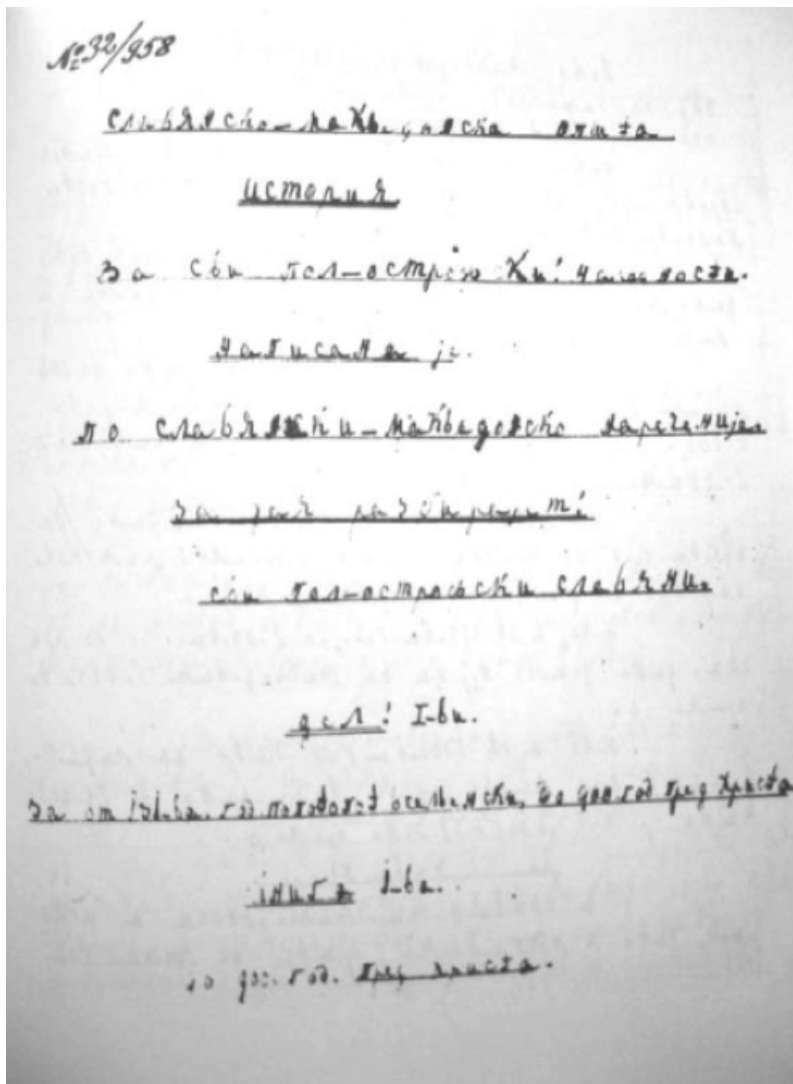
11. В. Пузовић, *Путеви српске црквеноисторијске науке: српски богослови како истраживачи историје Српске Цркве*, Осам векова аутокефалне Српске православне цркве, II, гл. ур. В. Пузовић и В. Таталовић, Београд, 2000, 95–120.
12. Н. Радојчић, *Јован Рајић, О двестагодишњици његовог рођења*, Годишњица Николе Чупића XXXVI (1927), 189–216.
13. Б. Ристовска-Јосифовска, *Ѓорѓија М. Пулевски – револуционер и културно-национален деец*, Скопје, 2008.
14. Иста, *Имплементацијата на Танзиматските реформи одразени низ настани од селото Галичник во Македонија*, Прилози. Contributions XLVII-2 (2017), 91–106.
15. Иста, *Македонската Александрида од XIX век – специфичен израз на националниот идентитет*, Македонскиот идентитет низ историјата, ред. Тодор Чепреганов, Скопје, 2010, 273–282.
16. Иста, *Новооткриени податоци за точниот датум на смртта на Ѓорѓија М. Пулевски*, Гласник 46/1–2 (2002), 105–107.
17. Иста, *Романот за Александар како извор за ‘Славјанско-македонската општа историја’ од Ѓорѓија М. Пулевски*, *Balkanoslavica* 32–33 (2003), 113–134.
18. Б. Ристовски, *Неколку одломки од обемната ‘Славјанско-македонска општа историја’ на Ѓорѓија М. Пулевски од 1892 година*, *Историја* IX-2 (1973), 321–358.
19. Исти, *Портрети од македонската литературна и национална историја*, I, Скопје, 1989.
20. Р. Самарцић, *Писци српске историје*, Београд, 1976.
21. Д. Симеуновић, *Политичка мисао Архимандрита Јована Рајића*, *Култура* полиса XII-28 (2015), 95–110.
22. Г. Старделов, *Angelus Novus* (Или подготовка за лет), Скопје, 2004.
23. Г. Тодоровски, *Пулевски – големиот претходник на К. П. Мисирков: Ѓорѓија М. Пулевски, ‘Славјанско-македонската општа историја’, изд. МАНУ, Скопје, 2003*, *Современост: списание за култура, уметност и општествени прашања*, 52-2 (2003), 123–125.
24. Г. Трајчевъ, *Книга на Мияцитъ*, София, 1941
25. С. Ѓирковић, *О историографији и методологији*, Београд, 2007.
26. И. Шпадијер, *Јован Рајић и Данило II (Житијна књижевност како историјски извор)*, Јован Рајић. Живот и дело, ур. М. Фрајнд, Београд, 1997, 95–97.

**THE SERBIAN HISTORIAN JOVAN RAICH
AND THE MACEDONIAN CULTURAL AND NATIONAL ACTIVIST ĆORĀIJA
PULEVSKI (SOUTH SLAVIC HISTORIOGRAPHIC PARALLELS)**

Summary:

The idea of this paper is a review of the beginnings of Macedonian historiography, through the work *Slavic-Macedonian General History* by ĆorĀija Pulevski, in comparison with the work *History of Various Slavic People* by the Serbian historian Jovan RajiĀ. It is important to note that RajiĀ is considered as a pioneer of Serbian, and Pulevski as the founder of Macedonian historiography, which also include that they were authors with a pronounced Slavophile orientation and view of the history of the Slavic peoples and the Balkans. The focus of this scientific contribution is the question of what role RajiĀ's work played in the writing of the *Slavic-Macedonian General History*, that is, to what extent these two authors and their works, written in different times and from different national origins, are similar and different in terms of idea and concept.

Jovan Raich and ĆorĀija Pulevski are among the most significant South Slavic authors of historical works and historiographers, who, in accordance with the development of the revival movements of their peoples, supported the Slavophile idea. Therefore, their works have a similar conception, although they were written in different historical eras, depending on the degree of development of the national liberation movements of the Macedonian and the Serbian people. The way of using or downloading the data depended on personal possibilities and the time in which the authors created. In that way, each of these authors actually expresses the specificities of the cultural-national movements, especially of Macedonians and Serbs, reflected in the general picture they created with their interpretations, through the prism of their own national ideas.

Прилог бр. 1 Насловна страна рукописа *Славјанско-маџедонска општа историја Ђорђија М. Пулевског*